

Den nya juden och den judiska exilen
i *Judisk Tidskrift* 1933 -1950

Anders Englund

Malmö

Artikeln som föreligger är en förkortad version av en C-uppsats i idéhistoria vid Umeå Universitet hösten 1995. Det är ett försök att belysa två viktiga ämnen som med jämna mellanrum diskuterades i *Judisk Tidskrift*. Ämnen som sällan var fristående utan är inbakade i artiklar rörande andra frågor.

“Den nya juden och den judiska exilen” är något som de flesta artikelförfattare tycks ha haft en relation till. I denna artikel är det bara ett par av dem som får komma till tals. Det gör att jag utelämnar sådana som Max Brod, Hugo Bergman, Ernst Benedict med flera. Det finns två skäl till det: dels är det för att de inte är med och formar *Judisk Tidskrift* så som Marcus Ehrenpreis och Hugo Valentin kom att göra, dels för att jag har velat så långt det varit möjligt visa på den svenska inställningen till dessa frågor. Som ni kommer upptäcka är det Marcus Ehrenpreis som var den mest tongivande för *Judisk Tidskrift*. Att Hugo Valentin finns med som en av centralfigurerna beror på att han kom att ta över *Judisk Tidskrift* efter Marcus Ehrenpreis död och att han många gånger förespråkade en motsats syn till den judiska historien. De båda hade samma mål: En judisk stat och judendomens bevarande. Skillnaden låg i hur de såg att målet skulle uppnås.

Detta arbete om *Judisk Tidskrift* är en del i förhoppningsvis ett större projekt. Ett projekt som framförallt handlar om att göra en idébiografi över Hugo Valentin, med utgångspunkt ur hans sionistiska identifikation.

Judisk Tidskrift

Judisk Tidskrift kom ut med hjälp av en grupp som kallade sig “*Judisk Tidskrifts Vänner*”, vilka genom bidrag gjorde det möjligt att ge ut tidskriften.¹ Meningen med att ge ut en judisk tidskrift var att ge de svenska judarna och då framför allt den judiska ungdomen kunskap om den “levande” judendomen ute i världen.

Vi behöva ett organ, som sprider kännedom om judendomens lära och liv, som väcker intresse för Israels andliga världen. Den undervisning i judisk religion och historia, som kommer vår ungdom till del, får icke avslutas med skolan. Den judiska ungdomen måste även efter slutad skolgång på andra sätt erinras om att den tillhör en levande judisk organism. Även ur allmän

¹ *Judisk Tidskrift*, J.T. Vol 2 (1929) nr. 1, S. onummererad.

Anders Englund

synpunkt är det av betydelse, att vida kretsar på ett objektvt och vederhäftigt sätt blir informerade om judendomens lära och liv. *Judisk Tidskrift* vill icke tjäna någon bestämd riktning, utan judendom själv.²

Marcus Ehrenpreis uttryckte det så här.

Alltifrån början av min verksamhet som rabbin i Stockholm trängde sig alltmer en iakttagelse på mig, som överraskade mig och gjorde mig missmodig - jag blev konfronterad med ett förbryllande främlingsskap gentemot allt judiskt, både innanför och utanför murarna. Jag kände mig tvungen att sätta fingret på denna enligt min känsla mycket ömma punkt. Min föregående erfarenhet hade kommit mig att sätta som ledstjärna för mitt arbete Hillels ord: "Lo Am-harez chassid, den okunnige kan icke rätt utöva religionen". Jag vidgade denna sats: Den okunnige, den som ej vet något om judendomens innehåll och öden, är jude blott till namnet. Jag talade då och då därom i mina första predikningar. Jag manade: Vänden åter till rötterna, till judendomens urkällor.³

Judisk Tidskrifts mål från dess början till dess sista nummer var att fungera som ett forum för de svenska judarna,⁴ och få dem att känna sig att de var en del i något stort och samtidigt verka folkbildande, och ge insyn i den rika judiska traditionen, såväl den religiösa som den sekulära.⁵

Intrycket av *Judisk Tidskrift* är att man inte ville uppfattas som en populärtidskrift. De som medverkade i *Judisk Tidskrift* hade i mångt och mycket, från dess början till dess sista nummer, en ton av att vara intellektuella och objektiva och väldigt klara i sina resonemang kring det de skriver om. Det förekom till exempel inga längre debatter, högst tre inlägg i en fråga var det vanliga. Målet var att ge kunskap, och tillåta olika åsikter att komma fram i artiklarna och att läsaren utifrån dem skapade sig en egen åsikt och tog ställning. Viktigt var också att ge läsaren den historiska bakgrunden till det som skrevs.

Judisk Tidskrift var inte uttalat sionistisk men genom hela dess existens får sionistiska tankegångar stor plats, framförallt mellan åren 1933-1948-50.

² Ibid.

³ Marcus Ehrenpreis. *Judisk Tidskrift i tio år*, Vol 10, (1937) nr. 12, s. 441-442.

⁴ *Judisk Tidskrift* kom ut mellan åren 1928-1966.

⁵ När det är religion som behandlas i J.T. är det i de flesta fall Marcus Ehrenpreis som skriver. För att nämna några artiklar: "Ezras budskap" Vol 2 (1929) nr. 2, "Talmud som livsmakt" Vol 6 (1933) nr. 7 og "Bibelns aktualitet" Vol 12 (1939) nr. 1 med flera.

Två teman. 1933-1950

Jag har valt att arbeta med perioden 1933-1950. Varför valet fallit på denna period beror på att mellan dessa år hade *Judisk Tidskrift* sin glansperiod. Samtidigt gjorde händelserna runt om i Europa att det var den viktigaste tiden för tidskriften, och det judiska folket.

De två teman som kommer att behandlas är den "nya juden" och synen på den "judiska exilen". Det var sällan som man diskuterade dessa teman enskilt i egna artiklar. Dessa två teman återkommer under åren i någon form i många av de artiklar som publicerades i *Judisk Tidskrift*.

Den Nya Juden

Det första temat som kommer att behandlas är den "nya juden"⁶ en rubrik som också skulle kunna heta, den "nya judiska människan".

Vem var den "nya juden?"

Den nya juden var en europeisk jude (ashkenazisk) som tillskrevs vissa egenskaper. Först och främst (i de flesta fall) levde hon i Palestina eller hade intentioner på bosätta sig där. Hon hade brutit upp från Europa där hon inte kunde leva i frihet, oftast kom hon från de östra delarna av Europa: Ryssland eller Polen. I Palestina kunde hon leva i frihet och utveckla de egenskaper som många hävdade att judarna inte besatt. Exempelvis bland de moderna rastänkarna och deras syn på de så kallade rasernas egenskaper som enligt dem var biologisk nedärva.

Självklart reagerade man bland sionisterna. De ville visa att dessa rasteorier inte stämde. Sionisterna använde också den nya juden för att visa för det egna folket att de inte var det som tillskrevs dem. Den nya juden var också en reaktion mot den "gamla" ghettojuden. Juden behövde inte vara en människa som bara godtog och accepterade de smulor värdnationen ibland gav dem. De som hävdade den nya juden var många gånger ungdomar som hade tagit steget ut ifrån ghettot. De skaffade sig världslig bildning. De gick emot det torftiga livet i ghettot.⁷ Där viktigaste var att följa de religiösa lagar som reglerade ghettot. Den nya aktiva juden var också en motbild till den passiva gamla juden som satt med sina böcker, inte arbetade med kroppen, som valde exilen framför friheten.

Den gamla judiska typen representerades på kongressen framför allt av Misrachi, vars flesta medlemmar hade långa skägg, sida svarta rockar och betäckt huvud. Den nya judetypen representerades av talrika judiska scouter, som fungerade som ordningsmän, och av de

⁶ Några artiklar i *Judisk Tidskrift* rörande den "nya juden" förutom de som här i artikeln används: Hilda Andersson. *Kibutz Svartingtorp i Skåne*, Vol 10 (1937) nr. 2. Max Brod. *Palestina-Ungdomens land*, Vol 12 (1939) nr. 7. Walter C. Lowdermilk. *Palestinas jord*, Vol 14 (1941) nr. 8. Susie Benedikt. *Från Lingiaden*, Vol 1949) nr. 8. Hugo Valentin. *Situationen*, Vol 24 (1951).

⁷ Svante Hansson, "zionism, idé, debsatt, kritik" (Stockholm 1972) s. 12 ff.

Anders Englund

palestinensiska arbetarna, seniga, brunbrända män i svarta blusar, många påfallande vackra, en judisk och mänsklig elit.⁸

Den nya juden levde av att arbeta med kroppen. Hon valde det svåra framför det lätta och hon gjorde det för sitt folk.

Vi hade känslan av att århundraden igenom ha varit blott åskådare till vår historia. Nu sökte vi uppleva den. Vi har under dunkla århundraden *lidit* vår historia; nu vill vi börja *göra* den. Vi hade icke varit vår historias subjekt, utan objekt, men nu vaknade känslan av vår mänskliga värdighet. Vi kände, att vi voro sjuka och vi sökte bli friska. Vi sökte med egna händer ingripa i det judiska ödet, att själva med egen kraft gestalta det.⁹

Citatet beskriver i vilken idévärld den nya juden och sionismen växt fram.

Den nya judens karaktär

Den nya judens karaktär behandlas i många av de artiklar som skrevs i *Judisk Tidskrift*. Vad var dennes karaktär? Den nya juden var en reaktion på den gamla stereotypa bilden av juden. Den nya judens personlighet brukar beskrivas att det är anden som är det starka och en stark ande har hon skapat genom hårt kroppsarbete. De flesta artiklar som berörde den nya juden håller sig sällan till att beskriva enbart hur en person var, utan att koppla in judarnas liv och framtid. Vilket också är naturligt för den tid som här behandlas. Det var en tid av oro, och lika mycket som det handlade om den judiska individens räddning handlade det om det judiska folkets räddning. Man måste koppla ihop den nya judens karaktär med det judiska folkets överlevnad. I citatet som följer gör Marcus Ehrenpreis det utifrån individen, likheten med A. D. Gordons idéer om den nya judiska andan är tydlig.

Det är ej jakten efter rikedom, som driver dessa ofta akademiskt bildade män och kvinnor ut på den stekhetta åkern - ett hjältemodigt släkte, som skakat av sig förföljelsens svarta dok, som drivits bort av Rysslands pogromer, Polens fattigdom och Tysklands rashat, bekänner sig tappert och utan hat i hjärtat till en arbetets religion och återuppbygger Israels historiska land för sig och sina efterkommande, alla folk till nytta och Israel till ära.¹⁰

⁸ Hugo Valentin. *Den sista zionistkongressen*, J.T. Vol. 4 (1931) nr. 5, s. 171.

⁹ Marcus Ehrenpreis. *Theodor Herzl, Personliga minnen*, J.T. Vol 2 (1929) nr. 6, s. 186.

¹⁰ Idem., *För Israels ära*, J.T. Vol 8 (1935) nr. 10, s. 307.

Kvinnan hade en viktig roll i den sionistiska ideologien.¹¹ Män och kvinnor skulle arbeta på samma villkor. Regeln var och är än idag inom kibbutzrörelsen: "Var person efter sin kunskap och förmåga". Barnen var viktiga, kanske det viktigaste när man ville bygga upp ett judisk land. Det var de som skulle föra vidare idealen och forma det judiska livet i framtidens Erez Israel. Därför fostrade man dem i skolorna til att bli fria, enkla, naturliga och väldisciplinerade. Sionisterna ville skapa ett "nytt" samhälle där man endast levde för arbetet, rättvisan och freden."¹²

Unga studentskor ha bytt ut sina läroböcker i medicin och filosofi mot murslev och spade, de mura, dra skottkärra, stenlägga vägar och på kvällen skynda de till hebreiska kurser, föreläsningar i landets historia, den hebreiska litteraturen, Palestinas geografi.¹³

Den nya judens karaktär var att hon var stark och frisk, hon hade ande och var modig. En person som förkroppsligade dessa ideal var bland annat en rysk sionist vid namn Joseph Trumpeldor.¹⁴ Han föddes i Kaukasus 1880 och där blev han sedan militär. Vad som gör denna Trumpeldor intressant är sättet hans hållning, hans stolthet inför sitt judiska arv beskrivs. Han krigade på Rysslands sida i kriget mot Japan 1904. Han utmärkte sig, vilket var svårt för ryssarna att förstå. Trumpeldor var ju jude. Alex Bein som skrev om honom i *Judisk Tidskrift* skriver:

Hans mod förvånar kamrater och befäl, så mycket mer som han är jude, tillhör ett folk, vilket officerarna brukar framställa som exempel på feighet. Just detta stegrar hans mod till våghalsighet; han känner sig som en representant för den nya judiska hållning, som funnit sitt uttryck i zionismen.¹⁵

Hela artikeln genomsyras av liknande hyllningar till Trumpeldor och framför allt för det han stod för. Trumpeldor reste senare till Palestina. Han hade blivit erbjuden en högre grad i den ryska armén men avböjde då han var tvungen att konvertera till den rysk-ortodoxa kyrkan. Han dog en hjältes död efter att ha skyddat några kolonier i övre Galileen och skulle ha uttrycks som sista ord: "*Ein Davar! Tow lamut bead arzenu - Det gör ingenting. Det är gott att dö för vårt land*"¹⁶

¹¹ Judith Harari. *Kvinnan och barnet i Palestina*, J.T. Vol 8 (1934) nr. 7 (särhäfte om Palestina), s. 258-263.

¹² Ibid. s. 263.

¹³ Ibid., s. 259.

¹⁴ Alex Bein. *Joseph Trumpeldor - en judisk hjälte*, J.T. Vol 13 (1940) nr. 3, s. 75-83.

¹⁵ Ibid. s. 76.

¹⁶ Ibid, s. 82.

I slutet av artikeln gör författaren en jämförelse med Herzl. Jämförelsen är att Herzl skapade idén medan enligt Alex Bein var Trumpeldor den förste som förverkligade och förkroppsligade den. Artikeln är en hyllning till den nya juden och framför allt till Trumpeldor som en ledstjärna för det judiska folket. Vilket var målet med den nya juden.

För att karaktärisera den nya juden gav man denne egenskaper som bland annat hämtats från Nietzsches "übermensch".¹⁷ Och precis som "übermensch" är en myt är även den nya juden en myt, även om man tillskrev exempelvis Trumpeldor de egenskaper som den nya juden ägde. Var det en konstruerad människobild?

Det man kan se av de olika citaten kring den nya judens karaktär är att det i mångt och mycket är ren propaganda. Bilden av exempelvis Trumpeldor var en idealiserande bild som man använde i *Judisk Tidskrift* för att visa hur viktigt det var för de svenska judarna att de stod rakryggade. Frågan man kan ställa sig är: *Judisk Tidskrift* ville ha en objektiv och vetenskaplig framtoning, men hur kunde den då vara så uttalat propagandistisk i vissa frågor? Det är dock inte så märkligt att den nya juden fick den framtoningen, då artikeln behandlar tidskriften under perioden 1933-1950.

Marcus Ehrenpreis och den nya juden

I början av 1939 skrev Marcus Ehrenpreis om judendomens kris.¹⁸ Artikeln handlar om Tyskland och de tyska judarna, om de som flydde och inte fick komma in i länder som tidigare varit öppna för judar, om de judar som levde i dessa länder, om hur de förlorade sina medborgarskap. Ehrenpreis skriver om tidigare judiska flyktingvägar. Han berättar historien om Spanien. Sedan tar han upp den andliga krisen och judarnas flykt från det judiska. Marcus Ehrenpreis syn på det som hände och kom att hända handlar i de flesta fall om att ge en lägebeskrivning, ofta i poetiska ordalag, och gärna med en historisk tillbakablick. Sedan går han vidare med att diskutera det inre hos judarna, det judiska självföraktet till exempel. Marcus Ehrenpreis slutar som så många gånger med ett råd eller något ord för att visa att judiska folket måste ta sig samman och finna vägen tillbaka till sina rötter eller som i den här artikeln sätter han hoppet till de i Palestina levande (nya) judarna.

Och så det nya judiska Palestina! Sedan ett halvsekel ha judiska händer förvandlat denne vanvårdade stenöken till ett paradisisk hem för trosstarka, arbetande människor. Fyrahundratusen judar från alla delar av världen bygga och bo i det skendöda Erez Israel, som efter tvåusenårig sömn vaknat till liv tillsammans med det halvdöda hebreiska språket, tillsammans med de söndersprängda folkdelar, som återfunnit varandra och sig själva på den helgade fädernejorden. De äro beslutna att fortsätta sitt verk och försvare det mot allt och alla. Även

¹⁷ Ehud Luz. *Parallels meet: Religion/nationalism in the early Zionist Movement, 1882-1904*, (Philadelphia 1988), s. 166 ff.

¹⁸ Marcus Ehrenpreis. *Judendomens kris*, J.T. Vol 12 (1939) nr. 2, s. 37-48.

Den nya juden och den judiska exilen i Judisk Tidskrift 1933-1950

där sväva krisens skuggor hotande över allas huvuden och Jerusalemshelgade jord befläckas av blod. Det strålar dock morgonljus från Zions höjder, som ingen seende kan blunda för.¹⁹

Den sista meningen i citatet visar till stor del var Marcus Ehrenpreis stod och vilket typ av tankar han lät komma fram i de flesta av sina artiklar, idet här fallet är det under rubriken den nya juden. Han såg att i fråga om Sion skulle det utgå ljus som skulle lysa upp exilen. Den nya juden var ett sådant ljus, ett ljus som gav judarna i förskingringen hopp och mod. Det var också den funktionen den nya juden hade i *Judisk Tidskrift* och för Marcus Ehrenpreis.

Marcus Ehrenpreis hävdade som Alex Bein gjort tidigare att idén om den nya juden kommer från Herzl, men Ehrenpreis såg som den förste som förkroppsligade den nya andan var Herzl. "Det är icke blott ett nytt ord, 'Judenstaat', han kommer med - det är en helt ny anda och det är ny man."²⁰ Ehrenpreis såg att Herzl var avskilt från det som kallas förzionism, vilket ännu hade ghetto som ryggsäck. Herzl stod inte för det småaktiga, trånga tankevärlden. En värld Ehrenpreis själv stod med ena benet i. Herzl var den som gjorde politik av det och som menade att det gällde hela det judiska folkets fortsatta existens. Att det var ett världsproblem. Samtidigt menade Marcus Ehrenpreis att man inte kan glömma sina rötter. Detta kommer senare att tas upp i texten när temat kring exilen behandlas. Marcus Ehrenpreis som bildare syns här.²¹ Människan måste vara sig själv, hitta sig själva och vara stolta över sitt arv, i det här fallet sitt judiska arv, då kan aldrig dennes självtillit förstöras. För Marcus Ehrenpreis handlar det först och främst om den individuella människan.

När Marcus Ehrenpreis skrev om judiska rötter och vikten av den individuella människan söker han alltid det riktiga svaret i religionen, i böckerna. Han försökte att se nyanserna i de händelser han beskrev, de artiklar han skrev tyder också på att hans världsbild var organisk. Han såg att tiden mellan katastroferna var lika viktiga för den judiska personen som för det judiska folket.

Marcus Ehrenpreis motsats Hugo Valentin hävdade att det var katastroferna som styrde judarnas vara eller icke vara. Det har en viktig roll i sättet att se på den nye juden därför att Marcus Ehrenpreis också såg värdet i den "gamla" judens kunskap och historia. Han såg inte ghettot enbart som något ont. Marcus Ehrenpreis kom själv från den miljön och det var därifrån han fått sin judiska identitet. Marcus Ehrenpreis behövde inte tänka på att hitta tillbaka till rötterna. Han levde mellan det gamla och det nya och försökte också ta tillvara det bästa hos båda.

Hören därför, ni, den första frigjorda generation, detta rop från den sista förslavade generationen: Övergiv icke det andliga arvet, akten icke för ringa den judiska själen, vänden åter till våra rötter, till våra källor, till de heliga brunnarna, till arvet från urfäderna. Ropen till

¹⁹ Ibid. s. 47-48.

²⁰ Idem, *När det nye Palestina föddes*, J.T. Vol 15 (1942) nr. 8, s. 211.

²¹ Idem, *Att finna sig själv*, J.T. Vol 15 (1942) nr. 9, s. 239-244.

Anders Englund

anden från det förflutnas alla väderstreck och sägen: Kom, o ande, och blås i de förtorkade benen, så att de må leva!²²

Detta är ur ett tal Marcus Ehrenpreis höll vid 40 års jubileet av den första sionistkongressen. Det viktiga för Marcus Ehrenpreis var judarnas återvändande till judendomen. Utan den blir judarna tomma skal och de kan inte skapa en rättfärdig stat och heller inte skapa något som var judiskt.²³

För att sammanfatta Marcus Ehrenpreis ståndpunkt när det gäller den nya juden och hur han hävdade den i *Judisk Tidskrift*. Ingen människa kan skapas utan sin tradition, då kan hon inte som i det här fallet fortsätta att kalla sig jude. Och utan den enskilde judens kunskap om sitt arv kan heller aldrig det judiska folket fortleva som judar.

Idén om den nya juden förändras efter kriget, vilket är naturligt. Innan behandlades den nya juden som en judisk övermänniska och många gjorde jämförelsen med den så kallade gamla juden, som stod för allt man inte ville vara.

Efter andre världskrigets katastrof fanns den gamla juden inte kvar. Samtidigt var det svårt att hävda en åsikt om elit människor när man såg vad det hade fört med sig. Vad som nu händer och då framförallt med Hugo Valentin och hans artiklar var att de var uteslutande förlagda till Palestina som senare blev Israel. Han sätter de judiska människorna ofta mot de arabiska angriparna.

Hugo Valentin. 1945-1950

Om det var Marcus Ehrenpreis som stod för tankarna och åsikterna kring den nya juden från 1933-1945 stod Hugo Valentin nu för de flesta artiklarna rörande ämnet.

Vi vet vad den judiska ungdomen utträttat i Erez Israel. Vi känner dess praktiska duglighet, dess flärdlösa mod, dess heliga allvar. Vi vet, att den öppnat vägen till hela det judiska folkets pånyttfödelse liksom till världens befrielse från judefrågans börda.²⁴

Artikeln var skriven utifrån ett tal som hölls i Stockholm under parollen "Öppna Palestinas portar för judisk invandring".²⁵ Sammanhanget var det att kriget var slut i Europa, Tyskland hade kapitulerat. Striden hade igen blossat upp mellan sionisterna och England angående judiska invandringen till Palestina.

Valentin appellerede till känslorna och i det här fallet var det riktat till den svenska menigheten. Han ville visa att judarna med en stat inte längre skulle vara ett europeiskt

²² Idem, *Möte mellan två generationer*, J.T. Vol 10 (1937) nr. 9, s. 314.

²³ *Judisk Tidskrift* var för Marcus Ehrenpreis ett medel att bilda den svenska judenheten.

²⁴ Hugo Valentin. *Från Balfour till Bevin*, J.T. Vol 18 (1945) nr. 12, s. 373.

²⁵ *Ibid.* s. 370.

problem. Han säger att det är den enda möjligheten. Araberna hade mycket jord och de var underbefolkade och när väl judarna kom till makten skulle de förvandla Palestinas sumpmarker och öknar till blomstrande kulturbygder.

Det är ingen självhävdelse, om vi idag konstatera, att vad zionisterna utträttat i Palestina som jordbrukare och industriarbetare, som tekniker och organisatörer, som nyskapare på näringslivets och samhällslivets område, betecknar en odlingsbragd av så stora mått, att den kan räknas bland världshistoriens märkligaste.²⁶

En ny jude var en sionst som ville skapa det normala för sitt folk.
Fortsättning på citatet.

Judarna behöva inte längre försäkra, att de äro lika produktiva, lika praktisk dugliga, lika självupppoffrande, lika modiga som något annat folk, eller att de kunna skapa sig en egen existens som folk, blott man inte hindrar dem våld.²⁷

Det handlar inte nu om den uttalade elitmänniskan utan det är mera om vikten av, och rätten till land för de förskingrade. Det är inget tal om att judarna inte skall få det land de eftersträvade, världsläget rättfärdigade sionismens dröm.

1948 har Palestina blivit Israel. Hugo Valentin skrev om kriget mot arabvärlden och de israeliska kämparna. Han visade sin glädje över att alla judar nu har en fast punkt i världen. Samtidigt var han orolig för det som hände. Den nya staten var utsatt för angrepp av de omliggande arabiska staterna. Hugo Valentin ansåg att hur det än skulle gå i det kriget var avgörande för hur det skulle gå med det judiska folket.²⁸ Han förlitade sig på ungdomen.

I Erez Israel motser man framtiden med lugn förtröstan. Palestinas judiska ungdom är inte fallen för stora ord. Chauvinistiska överdrifter är den främmande. Det är flärdlösa unga människor, lugna, fasta, beslutsamma. De vilje ej härska över andre folk. Att framställa dem som ett slags facister eller nazister, såsom då och då sker i propagandasyfte, är allt igenom orättfärdig. Men det är en hårdför ungdom. Den känner situationens allvar och tvekar inte inför farorna och inför de blodsoffer, som komma att krävas. De ha förut kämpat, nämligen mot det förfall, som efter Palestinas judiska (bibliska) tid brett sig över landet. De ha redan förvandlat stora delar av Erez Israel till blomstrande bygder, marker, som den engelska sakkunskapen delvis betecknat som omöjliga att kultivera.²⁹

²⁶ Idem, *Balfourdeklarationens 30-årsdag*, J.T. Vol 20 (1947) nr. 11, s. 345.

²⁷ Ibid. s. 345-346.

²⁸ Idem, *Den judiska försvarskampen*, J.T. Vol 21 (1948) nr. 4, s. 97-102.

²⁹ Ibid. s. 101-102.

På grund av ungdomens höga moral kommer Israel att finnas kvar. Det var också ungdomen som var den nya juden.³⁰ Det var ungdomen som var hoppet för den stundande framtiden, den oroliga. Och det var den nya juden som i framtiden skulle präglade den israeliska republiken. Så här skrev Hugo Valentin 1949.

Den judiska ungdomen i Israel, ett rakryggt, stolt, i högsta grad stridsdugligt släkte, som utfört och utför en av världshistoriens största odlingsbragder samtidigt som den på ett förebildligt sätt berikar sin själ med läsning och musik, föredrag och diskussioner om politik och religion, ekonomi och etik, filosofi och konst, representerar ungefär motsatsen till allt, som enligt antisemitisk uppfattning är typiskt judiskt.³¹

I det här sammanhanget skrev Hugo Valentin om Judiska antisemiter, om de så kallade självhatarna. Han skrev att det är assimilerare som har tagit till sig omgivningens åsikter om det egna folket och blivit förespråkare för det anti judiska. Det var nu i detta sammanhang Hugo Valentin skrev om den nya judiska människan. Han gjorde detta för att visa de potentiella självhatarna som kanske fanns i Sverige, att det var på alla sätt fel och att de som judar måste förstå sin ödesgemenskap och vara stolta över den.

Att bejaka judendomen och acceptera sig själv och sitt judiska arv, och allt vad det innebar av både glädje och sorg. Det handlade om att bevara judenheten genom att vara medveten.³² Valentin och Ehrenpreis var inte alltid i ett motsatts förhållande. Ibland var de överens med varandra i sina resonemang, i det här fallet handlar det om judendomens bevarande, sedan hur länge de trodde att den skulle bara bestå i exilen är en annan fråga.

Det var den funktionen som den nya judan fyllde år 1949. Egentligen har det varit den huvudsakliga idén redan från första början när det skrevs i *Judisk Tidskrift* om denna utopiska människa. Att nyanserna förändras efter kriget är naturligt. En intressant detalj i sammanhanget är att när man i de flesta fall hävdar den nya människan, så har den en socialistisk ton. Det var denna utopiska människa som kunde leva i socialism, den enda. Det är det man kan läsa ut ifrån de texter Hugo Valentin skrev om den nya juden.

Hyllningarna till den nya juden var på många sätt okritisk, även om man som Marcus Ehrenpreis visar att juden utan sin tro och tradition är substanslös så kritiserade han inte idén. Hugo Valentin var på många sätt raka motsatsen till Marcus Ehrenpreis. Han har en mindre different bild av den nya juden. En inställning han delade med många andra. De såg de nya judarna som den kanske enda räddningen för judiska folket. Marcus Ehrenpreis artiklar i de fall han behandlar detta tema, handlar om vikten att hitta tillbaka till det judiska. Det var det primära målet med den nya juden i hans fall. Hugo Valentin

³⁰ Ungdomen är det viktiga. I Israel kallas de som är födda i landet för Sabras. Det är sabras som man nu förlitar sig på nu när staten har blivit verklighet. Sabran är en hård för ungdom, men känslig under det hårda skalet. Namnet sabra kommer från en kaktusliknade frukt som just är hård på utsidan men mjuk inuti. Det är hos dessa sabras hoppet ligger när man staten Israel skall bestå mot allt tryck utanifrån.

³¹ Hugo Valentin. *Judiska Antisemiter*, J.T. Vol 22 (1949) nr. 8, s. 209.

³² *Ibid.* s. 210.

behandlar de nya judarna i sådana sammanhang där det rörde sig om världspolitik, Israel som nation, Balfourdeklarationen. Man kan säga att dessa två var poler som rörde sig i bland i samma bana och i bland stötte de ihop men i de flesta fall var de skilda åt.

Frågan man kan ställa sig är om skillnaden mellan dessa två ligger i att Marcus Ehrenpreis skrev om den nya juden under första delen av de valda åren medan Hugo Valentin gjorde det efter kriget. De har olika åsikter i det mesta fast de har samma mål, judendomens bevarande. Samtidigt ligger det ganska mycket i att Hugo Valentin skriver om den nya juden efter andra världskriget. Erez Israel var på väg att bli verklighet och även efter 1948 när Valentin nämner det så var det oftast i förhållande till andra, deras åsikter om judarna. Ehrenpreis var mer inriktad på den egna gruppen, den judiska individen.

Efter 1950

Man slutade inte att beröra den nya juden i *Judisk Tidskrift* efter 1950. Det handlade istället om pionjärandans kris. Det var få som reste till Israel för att leva som "kibbutznik". Det lockade inte den judiska ungdomen i Europa och i USA. Samtidigt kom det judiska invandrare från framför allt de arabiska områdena som inte på något sätt hade en sionistisk bakgrund. Det var inte intressant för den judiska ungdomen i förskingring (läs Europa och USA) att flytta till Israel och leva i en kibbutz. De hade det bättre materiellt i sina hemländer. Man kan här se vad som hänt efter förintelsen. De som kom till Palestina innan kriget var i flesta fall polska och ryska ungdomar och det var de som levde efter den sionistiska filosofin, de hade också mest judisk substans, de visste att de var judar. Den stora judiska befolkningen var så gott som utrotad i dessa delar och de som fanns kvar hade få eller knappt några chanser att resa ut ur sina länder som nu låg bakom järnridån.³³ Detta var på många sätt en kris för sionismen, och ett stort problem för den unga staten.

Drömmen om Erez Israel var inte längre en dröm utan en realitet. Det ser ut som om idén om den sionistiska idealstaten går under, dels att det inte fanns människor som bar upp idén och dels för att verkligheten formade sig på andra sätt än vad man trott. Vi ser samma fenomen i 1900-tals historien. En rörelse kämpar för sin idé, oftast en vacker sådan men när målet är uppnått fungerar det inte att leva därefter. Vi ser det med Solidaritet i Polen och många andre exempel finns.

De gamla sionisterna hade svårt att acceptera att deras tro på den sionistiska lösningen av det judiska problemet inte attraherade den judiska ungdomen, vilket är naturligt, de hade kämpat för en idé i hela sina liv och ungdomen de satt sin tilltro till var inte intresserade.

En från Israel nyligen återkommen vän skriver till mig: "Det finns inte många ställen på jorden, där ungdomen har tillfälle att skapa något nytt, varaktigt, stort, som ger en ny mening åt varje pionjärs liv. Det är ojämfröligt mer lönande för en ung jude eller judinna att delta i

³³ Hugo Valentin. *Situationen*, J.T. Vol 26 (1953) nr. 11, s. 279.

Anders Englund

uppbyggnadsarbetet i Israel än att sträva efter pengar och ställning i Europa eller i Amerika, där antisemitismen lurar överallt".³⁴

Tyngdpunkten har förskjutits från att man hade sett den nya juden som ett sätt att visa det judiska folket att de hade samma möjligheter som andra folk, och att vara en reaktion mot den gamla ghettojuden och förnekarna (assimilanterna). Till att vara något förgånget. Man har inom *Judisk Tidskrift* lyft fram den nya juden som en ledstjärna, något att sträva efter. Den nya juden har förskjutits till att bli en historisk personlighets typ som de gamla skriver om. Det var bättre förr.

Den nya juden förlorar sin funktion när man inte kan sätta henne i motsatts till antisemitismens syn på det judiska folket, eller mot ghettojuden.

Den judiska exilen

Bland judiska tänkare både i Sverige och utomlands diskuterades det ofta om judarnas förhållande till Erez Israel. Man funderade hur exilen skulle upphävas, eller om den överhuvudtaget skulle kunna existera efter att en judisk stat blivit verklighet. Skulle judenheten kunna bestå i periferin till den nya staten? Hade den något att tillföra? Vad var exilens roll?

Tankar om exilen och olika åsikter kring dess fortsatta existens diskuterades med jämna mellanrum i *Judisk Tidskrift*.³⁵ Precis som med idén kring den nya juden var det sällan några artiklar som tog upp de olika idéerna enskilt. I de flesta fall handlade artiklarna om Palestina eller judenheten i Europa. Hugo Valentin och Marcus Ehrenpreis stod precis här som med idén om den nya juden många gånger långt ifrån varandra. Det är under den period som här diskuteras Marcus Ehrenpreis synsätt som oftast är det mest synbara. Hugo Valentin skrev inte i *Judisk Tidskrift* under en tolv års period så hans tankar och idéer kring den judiska exilen är hämtade från tiden efter kriget. Precis som i det tidigare temat så är det Marcus Ehrenpreis som är tydligast på ena sidan medan det är ett par stycken som stöder den linje Hugo Valentin tycks ha förespråkat.

Bakgrund

Sionismens mål var att upphäva det onormala livet judarna levde i förskingringen. Det enda sättet att göra det var att det judiska folket fick ett land, det som då kallades

³⁴ Idem, *Situationen*, J.T. Vol 25 (1952) nr. 1, s. 9.

³⁵ Exempel på artiklar i *Judisk Tidskrift* angående den judiska exilen förutom de som används i artikeln. Leon Blum. *Kan man var fransman och jude?* Vol 9 (1936) nr. 6. Jacob Klatzkin. *Kan judefrågan lösas ?* Vol 10 (1937) nr. 7. Marcus Ehrenpreis. *Vägen uppåt*, Vol 17 (1944) nr. 10. Jugo Bergman. *Hebreiska universitetets idé och problematik*, Vol 24 (1951) nr. 10. Rudolf Levy. *Slutet på exilen*, Vol 27 (1954) nr. 6-7.

Palestina, Erez Israel av judarna, ett land man levtt utan sedan 135 e.v.t. I Erez Israel skulle det judiska folket leva i frihet och utvecklas som fria människor.³⁶

I förskringringen hade man levtt i nästan två tusen år. Det innebar att det judiska folkets historia på många sätt är förknippad med den europeiska civilisationens framväxt. Den här tiden brukar kallas judarnas diaspora eller galuth historia. Kring dessa två begrepp råder som många gånger inför användande av begrepp, en viss tvetydighet. I *Judisk Tidskrift* användes de ibland utan struktur men oftast när det skrevs om förskringringen som något positivt användes "diaspora" medan när man såg förskringringen som något negativt skrev artikelförfattarna "galuth".

De som använde diaspora ofta menade att exilen inte enbart varit av ondo medan galuthanvändarna menade att hela historien sedan Bar Kokhba bara varit en tid av förnedring och det enda självförsvar man använt var vandrigen.

Två sätt att se på den judiska exilen i Judisk Tidskrift

1933-1950 var en period som intensifierar och tydliggör för sionisterna att följa den vanliga tanken bland de i västemancerade judarna och försöka vara tysk, svensk, fransman med mosaisk trosbekännelse inte fungerade. De artikelförfattare som behandlade den judiska exilen i *Judisk Tidskrift* var i de flesta fall anhängare till sionismen och deras strävan att skapa ett judiskt land. Skillnaden ligger i att de ser olika på om exilen kommer att bestå när ett centra blivit verklighet. Det var inom den verkligheten *Judisk Tidskrift* diskuterade. Det är också här man bland annat ser att Marcus Ehrenpreis och Hugo Valentins idéer går isär och att deras världsbild skiljer sig från varandra på ett markant sätt. Det blir väldigt tydligt i samband med att de ger sin syn på den judiska framtiden.

Två tusen år av galuth/diaspora, var det en tid som judarna skulle förtränga, glömma? - eftersom det bara var en tid av förnedring och katastrofer för det judiska folket. Eller var galuth något annat än bara katastrofer, förnedring? Hade det inte skapat något bra? Ghetto kanske inte enbart var något negativt.

Marcus Ehrenpreis syn var inte negativ eftersom han trodde på diasporans fortsatta existens medan hans motsats Hugo Valentin hävdade att vad tiden lider kommer judenheten att gå upp i assimilation eller förgöras genom antisemitism och de katastrofer de alltid blir utsatta för.

Hugo Valentin var av den åsikten att det var katastroferne som gjort att judarna kunnat existerat så länge i förskringring utan att gå under. Men för många katastrofer skulle leda till att inte skulle finnas några judar kvar. Därför var Israel centralt. Judarna skulle här leva normalt och det var här det judiska folket skulle bestå.

³⁶ Jämför "den nya juden".

Center och periferi

För de artikelförfattare med Marcus Ehrenpreis i spetsen var det en självklarhet att judenheten skulle att bestå i diasporan men den behövde stimuleras och få kraft från centret, och periferin att skulle bidra med erfarenheter och kunskap till centret.

Idag mer än någonsin måste det judiska uppbyggnadsverket utföras med tvenne starka armar: en att bygga upp i det judiska Palestina, som nu tydligare än förr blivit räddningsplankan för hundratusenden, och en att bygga upp den judiska diasporan, utåt och inåt.³⁷

Marcus Ehrenpreis har stöd av sociologen Arthur Ruppin som verkade vid universitetet i Jerusalem. Arthur Ruppin menade att det måste skapas en fristad för judarna i Palestina men alla judar skulle inte få plats där. Han skriver:

Judarna i Palestina kommer icke att utgöra mer än en liten del av världsjudendomen, men dess intensiva judiska liv kommer att förläna dem oproportionellt stor pondus och stort värde inom judendomen, och Palestinas inflytande kommer att förhindra otalige förluster i diasporan. Ett jämviktstillstånd kommer att uppnås, som för lång tid skall bevara judendomens ställning.³⁸

Detta skrevs 1934 och drömmen om Palestina var ännu en dröm mer än verklighet. Det lever judar i landet men Palestina var ännu ett mandat och England underlättade inte för sioniströrelsen utan snarare försvårade möjligheten att skapa en judisk stat. Arthur Ruppin såg ändå att utvecklingen gick mot en judisk stat som skulle fungera som garanti för judendomens bevarande.

Marcus Ehrenpreis ståndpunkt rörande diasporan och dess framtid synliggörs i en artikel (stenograferat från ett tal hållet i Palestina) skriven 1935 i vilken han berättar varför han blev svensk författare.³⁹ Han visar på det omöjliga att skriva enbart på hebreiska för judiska författare bosatta utanför Palestina. Det var väldigt få av deras läsare som kunde så pass mycket hebreiska att de kunde läsa en bok på språket. Därför var författarnas uppgift i diasporan att skriva på landets språk för att så många judar som möjligt skulle kunna ta del av det judiska litteraturen. Det var den funktionen *Judisk Tidskrift* hade för Marcus Ehrenpreis, att skapa en förtrogenhet för judarna i diasporan med sitt arv så att de skulle kunna fortsätta att vara judar även fast de inte flyttade till Palestina. Marcus Ehrenpreis ville skapa en levande judendom i diasporan. Det var också en försäkran mot icke judar som hade sina föreställningar om judendomen, genom att

³⁷ Marcus Ehrenpreis. *Judendomens kris*, J.T. Vol 6 (1933) nr. 6, s. 198.

³⁸ Arthur Ruppin, *Palestina och diasporan*, J.T. Vol 7 (1934) nr. 8, s. 239.

³⁹ Marcus Ehrenpreis, *Hur jag blev svensk författare*, J.T. Vol 8 (1935) nr. 7, s. 201-211.

judiska författare skrev på andra språk än hebreiskan skulle det att skapa en sann lärdom om judendomen.⁴⁰

Marcus Ehrenpreis såg att judenheten skulle bestå utanför det judiska Palestina om judiska lärde hjälptes åt att visa de som gått vilse tillbaka till sina rötter.⁴¹ Som Arthur Ruppin var han medveten om att alla judarna inte skulle få plats i Palestina och kanske inte ens ville flytta dit. Han såg att judarna skulle finnas kvar i diasporan efter att en judisk stat bildats. Han ville inte att judiska folket skulle skämmas för att de var judar utan istället vara stolta över det, men för att vara stolta måste kunskap finnas. Bara det kan hindra judarna från att förgöras menade Marcus Ehrenpreis.

Diaspora-judendomen får icke anses som en dödsdömd del av judendomen, som morituri, med den enda uppgiften att "salutera" för det nyuppståndna Palestina. Vi leva och vi vilja leva framdeles. Erez Israel behöver oss, liksom vi behöva Erez Israel; vi äro oskiljbara från varandra!⁴²

Runt de här åsikterna skrevs det inte speciellt mycket under kriget. Det fanns viktigare saker att fundera på än diasporans fortsatta existens. Nu var det verklighet. Diasporan höll på att gå under och då hjälpte inte teorier utan det var handlandet som var det viktigaste. Man försökte rädda vad som räddas kunde undan en säker död. Det var i skuggan av nazismen och den maskinella förföljelsen av det judiska folket som pågick i de flesta länderna i Europa.

Efter 1945

Marcus Ehrenpreis trodde på framtiden - en framtid, som judarna skulle förstå med hjälp av det förflutna. Hur han trodde att framtiden skulle gestalta sig blir tydlig i en artikel i början på 1945 då han diskuterade Hugo Valentins nyss utkomna bok, "Det judiska folkets öde".⁴³ Han diskuterade var han ansåg var Hugo Valentins smala syn på den judiska historien. Denna diskussion gav också läsaren insyn i vad Marcus Ehrenpreis ståndpunkt var. Han jämförde Hugo Valentin med Herzl som fann den judiska ödesgemenskapen beroende på den gemensamme fienden och i katastroferna. Det var externa faktorer som formar den judiska historien för dessa två menar Marcus Ehrenpreis, ett synsätt han gick emot.

Man behöver icke dödsdöma diasporan för att kunna sätta det återuppstående Palestina på sin rätta plats. Man behöver heller icke klamra sig fast vid förkunnelsen om Palestina som den

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Idem, *För Israels ära*, J.T. Vol 8 (1935) nr. 10, s. 304 ff.

⁴² Idem, *Möte mellan två generationer*, J.T. Vol 10 (1937) nr. 9, s. 313.

⁴³ Idem, "Sekulariserad" *historieuppfattning*, J.T. Vol 18 (1945) nr. 1 s: 1ff.

Anders Englund

restlösa lösningen av judefrågan för att kunna vidmakthålla tron på judendomens framtida livsmöjligheter.⁴⁴

Intressant är att Marcus Ehrenpreis verkligen håller sig till sin ståndpunkt mer eller mindre under den tid han verkade i *Judisk Tidskrift*. Var det av övertygelse eller såg han att den miljö han kom ifrån inte kunde förnekas för då förnekade han sig själv och då han förnekade sig själv förnekade han de flesta judars ursprung? Han lutade sig mot Achad Ha'am för att visa att åsikterna han hävdade hade förkunnas tidigare och enligt Marcus Ehrenpreis hade det funnits få judar som sett det judiska problemet klarare än Achad Ha'am.

Ingen har klarare insett detta än Achad Ha'am. För honom hägrade Palestina som judendomens andliga centrum. Detta palestinensiska centrum är organiskt förknippat med sin periferi, diasporan. Det utgör en räddning för de återvändande och samtidigt en kraftkälla för de judemassor som måste stanna kvar i diasporan. Dessa massor komma även där att fortsätta det judiska gemenskapslivet och med stark arm bära Israels fana också genom tider av mörker och död.⁴⁵

Marcus Ehrenpreis såg till det egna folket. Han såg att det var där den farligaste fienden till judendomen fanns. För utan judisk substans existerar inte judenheten. Tron och styrkan skulle komma inifrån. Det var med anden som judarna skulle skapa en framtid. Judendomen byggde på traditioner sprungna ur Mose tid och tiden som gått där i mellan och nu.⁴⁶

Att det skulle vara assimilation och antisemitism som skulle förinta judendomen får Marcus Ehrenpreis att se på historien och i den upptäcker han tider av både assimilation och antisemitism vilket inte lyckats raderat ut judendomen. Därför kunde han inte hålla med Hugo Valentin och de som mer eller mindre förnekar galuth/diasporan.

Erwin Leiser höll med Marcus Ehrenpreis. Han såg det oriktiga i att tro att alla judar som inte valde att leva i Palestina ville assimilera sig.⁴⁷ Historien visar något annat, även fast det alltid funnits de som övergett judendomen har det aldrig i historien lett till att judarna försvunnit som folk. Mot antisemitismen hävdade Erwin Leiser.

Den som vet vad han lidet för, den som är stark i sin tro och känner sig solidarisk med det judiska folket, har större kraft att motstå förföljelser än den som inte vet varför han plötsligen

⁴⁴ Ibid. s. 5.

⁴⁵ Ibid., s. 6.

⁴⁶ Här ser vi tydligt att Marcus Ehrenpreis förespråkade det som kommit att kallas kultursionism.

⁴⁷ Erwin Leiser. *Judisk ungdom vid skiljevägen*, J.T. Vol 20 (1947) nr. 5, s. 164ff.

Den nya juden och den judiska exilen i Judisk Tidskrift 1933-1950

betraktas som "mindervärdig" och som aldrig känt samhörighet med den judiska gemenskapen.⁴⁸

Den linje som bland annat Hugo Valentin stödde kommer att mer grundligt behandlas under rubriken galuthförmekelse. Vad som här visas var att det fördes en diskussion kring detta i *Judisk Tidskrift*. Vilken i sig grundar sig många gånger på den bakgrund och förtrogenhet artikelförfattaren hade med sitt judiska kulturarv. Och det viktigaste för dem som hävdade Marcus Ehrenpreis linje var att de kände sig säkra på sin judiska identitet och att det kunde de också vara utanför Palestina.

*/.../ om vi äro medvetna om att Palestina inte kan ta emot alla judar, då veta vi också att Palestina inte är den direkta lösningen av allas vårt judeproblem, att Palestina behöver galutjudendomen på samma sätt som galutjudendomen behöver Palestina/.../*⁴⁹

De artiklar som här används för att visa den åsikt Marcus Ehrenpreis stod för var alla skrivna innan staten Israel bildades. Han följer samma tes när staten var en realitet, skillnaden ligger nu i att han och alla andra som diskuterar detta har staten Israel att luta sig tillbaka på. Efter 1948 var målet uppnått, ett mål Marcus Ehrenpreis hade kämpat för i stort sett hela sitt vuxna liv. Han var medveten om att den judiska kulturen i Israel skulle skänka diasporan fler impulser än det judiska Palestina tidigare gjort.

*/.../ att vårt kulturarbete på intet sätt kan bli av samma intensitet och utsträckning som den judiska statens, och vi måste anpassa vårt arbete efter livsförhållandena i diasporan.*⁵⁰

För Marcus Ehrenpreis handlade det lika mycket om att bygga upp diasporan som det handlade om att bygga Erez Israel. Det var det judiska folkets fortsatta existens som var det viktiga och i den realitet Marcus Ehrenpreis levde i var det diasporan som måste vårdas och utbildas. Han såg att Israel förutom att vara en fristad för de som var förföljda i diasporan, också var en inspirationskälla för de judar som valde att leva kvar i diasporan. Marcus Ehrenpreis såg kunskap om judendomen som det väsentligaste för judarnas vidare existens i diasporan. I frågan skulle kraften för judarna i diasporan komma så att de skulle orka att skaffa sig ett judiskt vetande och en andlig medvetenhet. Även om de stötte på problem på vägen.

När Moses skickade ut spanare för att undersöka möjligheten att intaga Palestina och dessa kommo tillbaka och talade om svårigheterna, sade en av dem, Kaleb: "Hinder finnas, men vi

⁴⁸ Ibid. s. 166.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Marcus Ehrenpreis. *Judiska världskongressens kuturuppgift*, J.T. Vol 21 (1948) nr. 6, s. 162.

skola gå och vi skola segra". Jag viker inte tillbaka för hinder i Palestina och jag viker inte undan för hinder i diasporan. Vi skola gå och skola segra.⁵¹

Galuthförnekelse

Med galuthförnekelse menas att man mer eller mindre förnekar den judiska historien i förskingringen. Den har enbart varit av ondo för det judiska folket. Judarna har levt som andra klassens medborgare i de länder de haft en fristad. De har varit utan rättigheter och möjligheter att förändra sin situation i de nationer och samhällen de levt vid sidan av. Det var inget att vara stolt över. Historien har skapat hjälplösa människor som anpassats och gett med sig och det värsta var att judarna har tillåtit andra, de så kallade värdfolken att behandla det judiska folket på detta sätt. En judisk stat skulle enligt de som hävdade de här åsikterna normalisera judarnas förhållande. Judarnas existens kan aldrig normaliseras i galuth utan det måste ske i en egen judisk stat. Galuth var vägen mot judarnas undergång menade man.

Om det var Marcus Ehrenpreis som starkast hävdade center/periferi tanken i *Judisk Tidskrift* var det Hugo Valentin som efter 1945 stod för den mer negativa synen på den judiska historien.⁵² Judenhetens förtvinande. Det handlade i grund och botten om livssyn. Marcus Ehrenpreis hade en positiv syn, han såg att den judiska historien inte kan vara utan någon komponent, om det skulle fattas någon skulle det inte se ut som det gör och kanske skulle judenheten inte ha varit kvar. Hugo Valentin såg att det var katastroferna som hindrat judenheten från att försvinna, annars skulle den ha assimilerat sig med andra folk. Varje gång judenheten har slappnat av och då också assimilerat sig med omgivning har det hänt något. Exempelvis korstågen, utdrivningen ur Spanien, Dreyfus affären, Shoa.

Hugo Valentin var inte med och skrev från 1933 till och med mitten på 40-talet. Det fanns få andra som stod för detta sätt att se på den judiska historien. Om center/periferi idén skrevs och behandlades under hela denna tidsperiod som belyses så var det först 1941 denna åsikt blir synlig. Det var genom ett åsiktsutbyte mellan Marcus Ehrenpreis och Jacob Klatzkin.

Jacob Klatzkin

Om Hugo Valentin var vag i sitt resonemang så fanns det andra som var helt på det klara med judarnas förestående utplåning i galuth. Då framförallt den tyske filosofen

⁵¹ *Palestina och diaspora. Offentligt samtal mellan M. Ehrenpreis och H. Valentin, J.T. Vol 18 (1945) nr. 6, s. 171.*

⁵² Hugo Valentin skrev artiklar i ämnet och berörde det men han var aldrig lika klar i sin bild av sin övertygelse som Ehrenpreis. För att veta att han stod för det han gjorde måste vi gå till en av hans böcker: *Zionismen* (1933) och *Judiska Krönika* där han många gånger var mera frispråkig.

Jacob Klatzkin. Han deltar i en av *Judisk Tidskrift* upprättad debatt 1941 runt den judiska framtiden i diasporan. Han var en man som Marcus Ehrenpreis jämförde Hugo Valentins åsikter med. Vilket är orättvist. Hugo Valentin var aldrig extrem i sitt tänkande. Han var medveten om att judarna i de fria länderna stod inför ett stort problem och att det skulle leda till assimilation vad tiden led. Men för Jacob Klatzkin var det en snabb process. Han såg att det var så eftersom religionen hade lösts upp, och inte längre var den samlande kraften för judarna i galuth. Det var religionen som bibehållit judenhetens existens i tider av katastrofer. Klatzkin menade att den judiska galuthhistorien var religionens historia så om religionen inte längre hade den plats den tidigare haft kunde inte judarna fortsätta sitt liv i galuth.

Men i förskingringen betyder bortkastandet av religionsformerna helt enkelt en förintelse av vår historiska tillvaro. *Vilka andra former finns det, som skulle kunna ersätta denna förlust?*⁵³

Likheten mellan Hugo Valentin och Jakob Klatzkin var att de båda ansåg att judenheten bestått på grund av ett yttre tryck. Klatzkin såg att religionen hade sammanfört dessa utstötta ur samhällena de levt. Utan religionen skulle inte det judiska folket existera som en enhet. Och han såg precis som Hugo Valentin att det var de liberala tankarna mer än de antisemitiska tankarna som hotade galuths fortsatta liv.

Nationernas vägran att assimilera oss kommer med kulturens framåtskridande att bli svagare och svagare. En gång kommer den tid, då folken skänka oss full jämställdhet - och därmed även rätten till assimilation, som snarare är ett villkor för likaberättigande och därför icke utgör en rättighet, utan en förpliktelse.⁵⁴

Och inget kunde hindra detta, eftersom religionen håller på att lösa upp och det enda som kan hindra judarnas utplåning i galuth var ".../ återförandet av det judiska folket till Erez Israel"⁵⁵

Klatzkin ifrågasatte Achad Ha'am och då indirekt Marcus Ehrenpreis. Han undrade över hur man kunde tro att det lilla judiska Palestina kunde vara en andlig källa för galuth när inte ens det stora Tyskland har kunnat fungera som andligt centrum för de utvandrade tyskarna som exempelvis bosatt sig i USA.⁵⁶

Då Palestina blir en judisk stat kommer det att vara naturligt för judarna som stannar kvar i galuth att bli en del av sitt värdfolk, menade han. Klatzkin såg på det med

⁵³ Jacob Klatzkin. *Har diaspora-judendomen en framtid?* J.T. Vol 14 (1941) nr. 3, s. 77.

⁵⁴ Ibid. s. 81.

⁵⁵ Ibid. s. 82.

⁵⁶ Idem, *Achad Ha'ams teori om Palestina som andligt centrum*, J.T. Vol 14 (1942) nr. 5, s. 140ff.

tillförsikt. Att vara jude kommer vara det samme som att var fransman, svensk. Han skriver:

En jude, eller rättare sagt en 'hebré' blir den, vars fädernesland är Erez-Israel och vars språk är hebreiska. Alla stam- och s.k. trosfränder, som ha ett annat fosterland, som äro rotade i ett annat språk och en annan litteratur, som leva och dö för en annan gemenskap, komma icke längre att misbruka namnet jude; det kommer heller icke att påtvingas dem. De komma att heta tyskar, fransmän, engelsmän, o.s.v., utan det meningslösa annexet.⁵⁷

Han hävdade att det inte kommer utgå andlig kraft från Erez Israel men det kommer att dra kraften ur galuth. Ingen växelverken kommer att ske. Till en början kommer det att fungera, men genom statens utveckling kommer det bara att bidra med galuths assimilering.⁵⁸ Det är ingen ide att känna någon sorg över det menade Jacob Klatzkin utan det var en naturlig process som bara var till godo för det judiska folkets fortsatta tillvaro. I Erez Isarel blir judarna judar, riktiga judar utan den fernissa det judiska varit i galuth. De judar som lever i galuth bygger sina liv på en annan kultur än den judiska. Hos dem finns ingen judisk substans utan det var en garnityr byggd på den västerländska kulturen.

Hugo Valentin och Galuth

Hugo Valentin var på många sätt motsägelsefull i sina argument rörande sin galuth-förnekelse. Ingenstans går det läsa där han uttalade sig att han stöder denna linje att se på den judiska förskingringshistorien. Men i vissa artiklar blir ändå hans ståndpunkt synlig. Ibland går han emot sig själv och vad han sagt i tidigare artiklar. Men i ett par artiklar blir hans åsikter tydliga där han hävdade galuths förtvinade. Visst var han ambivalent i sitt tänkande men jag tror inte att det är någon motsägelse om man ser på djupet. Han trodde inte på en snabb upplösning av galuth utan den skulle ske långsamt men ändock.

Marcus Ehrenpreis jämförde Hugo Valentin med Jacob Klatzkin och ibland med Herzl. Han menade att Hugo Valentin:

.../ icke förmått växa samman (detta öde delar han med Herzl och andra hemvända judar) med Israels tusenårige arv, med dess språk, dess lära och ande.⁵⁹

Marcus Ehrenpreis menade att Hugo Valentin enbart växt samman med sitt folks lidande och därför inte såg hela exilhistorien, att det inte enbart var ett lidande med små

⁵⁷ Ibid. s. 143.

⁵⁸ Ibid. s. 145 f.

⁵⁹ Marcus Ehrenpreis. "Sekulariserad" historieuppfattning, J.T. Vol 18 (1945) nr. 1, s. 1.

Ijsglimtar då och då. Här fanns också de som hävdade att assimilation var det enda vettiga en tanke Hugo Valentin förkastar.⁶⁰

Där judarna lever i frihet, där de var trygga, exempelvis i Sverige, var judarnas framtid osäker menade Hugo Valentin.

Men situationen är paradoxalt nog den, att just i de länder, där man icke har något emot judarna, är deras existens hotad.⁶¹

Hugo Valentin ställer sig frågan om det var så att de impulser som spreds från staten Israel skulle hindra galuthjudendomen att gå upp i andra folk? Har de som hävdade växelverken mellan center/periferi rätt? Sverige tillhörde ett sådant land där judarna kunde leva i frihet och trygghet. Skulle den andliga kraften från Israel verkligen nå fram till de svenska judarna? Svaret var inte självklart för Hugo Valentin. Han svarer olika i olika artiklar. Men det genomgående draget var att han var negativ till galuths fortsatta existens i länder som Sverige.

Vänder vi oss til Västblockets stater, kan vi i de icke-antisemitiska staterna, exempelvis Sverige, konstatera att assimilationen fortgår och att inga tecken tyder på att den kommer att hejdas.⁶²

Då Hugo Valentin skrev om galuth anpassade han sina argument till de artiklar han skrev. Det gjorde att hans argumentation var vag. Därför är det svårt att ge en lika tydlig bild av den inställning Hugo Valentin förespråkar som det är att visa Marcus Ehrenpreis hållning till den judiska historien.

Hugo Valentin svävar på målet. För att synliggöra Hugo Valentins negativa inställning till judarnas fortsatta existens i galuth måste vi ta hjälp av en artikel skriven perioden efter 1950. Marcus Ehrenpreis är död och Hugo Valentin hade fritt spelrum. Han var ensam redaktör för tidskriften och därigenom formades den av honom. Han skriver 1954, sex år efter staten Israels grundande.

Samtidigt visar diasporajudenheten mångenstädes tecken på förestående utplåning genom assimilation. Orsaken är uppenbar. Ännu före första världskriget bodde tre fjärdedelar av judenheten i länder, vilkas kultur hade jämförelsevis svag absorptionskraft. Nu är förhållandena radikalt ändrade. De stora judiska centra i Östeuropa med månghundraåriga anor, den judiska kulturens starka fästen, är nu förintade. Och ej mindre än 80% av alla judar utanför Israels och Sovjetunionens gränser är nu bosatta i Amerika, vars kultur verkar uppsugande på alla dess folk.⁶³

⁶⁰ Hugo Valentin. *Den judiska försvarskampen*, J.T. Vol 21 (1948) nr. 4 s. 100 f.

⁶¹ Hugo Valentin. *Staten Israel och vi*, J.T. Vol 22 (1949) nr. 4, s. 90.

⁶² *Ibid.* s. 89.

⁶³ *Idem*, *Nyåret 5715*, J.T. Vol 27 (1954) nr. 9, s. 221-222.

Anders Englund

Även fast Hugo Valentin inte var galutfornekare i sträng mening som Marcus Ehrenpreis ville ha honom till såg han farorna lura om man inte var aktsam och inte skötte om sitt hus. Sedan att han i slutänden såg att de judar som levde utanför staten Israel skulle fortsätta sin assimilation, så satt han inte med armarna i kors. Han ville förhindra detta. Skillnaden mot Marcus Ehrenpreis låg i att han såg framtiden med en negativ, många gånger väldigt cynisk blick.

Den möjlighet det judiska folket äntligen fått till ett normalt liv efter två tusen års prövningar och förnedring, får under inga omständigheter förspilas. Den nesliga tid måste vara förbi, då hemlösa, förtvivlade judar förgäves bultar på främmande dörrar.⁶⁴

Sammanfattning av de två ståndpunkterna

Om Marcus Ehrenpreis stod på den ena sidan stod Jacob Klatzkin på den andra sidan och Hugo Valentin stod någonstans mitt i mellan. Valentins åsikter lutar mer åt det håll som den pessimistiska Klatzkin hävdade. Men han var inte lika extrem i sina åsikter. De två har samma utgångspunkt. De såg i framtiden en snabbare eller långsammare försvinnande av galuth eller för den delen den diaspora som blivit en verklighet i och med Israels bildande.

När Valentin svävade på målet var Klatzkin säker på sin sak. Om Klatzkin var tydlig så var Valentin diffus. Därför är det svårt att bestämma utifrån Valentins artiklar om han är övertygad att det skulle kunna gå att förhindra judenhetens försvinnande från galuth. Jacob Klatzkin var säker på att det inte gick. Han var säker på att centrum/periferi idén inte kunde överleva. Hugo Valentin höll med när det gällde länder som Sverige. Han tyckte att man inte skulle försöka hindra ett naturligt förlopp som han ändock såg att assimilationen var. Han såg att galuths framtid hade en funktion, det var att hjälpa till att bygga upp Israel till en fri och välmående stat som skulle vara öppen för alla som vill flytta dit, och när detta företag har gått hamn var det, det mest naturliga i världen enligt honom att låta judenheten dö ut i galuth.⁶⁵

Slutord

Att artiklarna om den nya juden har flera författare kan bero på att här kände sig inte Marcus Ehrenpreis lika hotad. Marcus Ehrenpreis var *Judisk Tidskrifts* egentliga grundare och formare. Hela hans syn på judenheten byggde på tron om center/periferi och därför

⁶⁴ Hugo Valentin. *Inför avgörandet*. J.Y. Vol 21 (1948) nr. 10, s. 285.

⁶⁵ *Palestina och diasporan. Offentligt samtal mellan M. Ehrenpreis och H. Valentin*, J.T. Vol 18 (1945) nr. 6, s. 163-171.

Den nya juden och den judiska exilen i Judisk Tidskrift 1933-1950

är det när de som hävdade diasporans upplösande skulle komma till tals så de kunde svara emot. Kanske det hade sett annorlunda ut om Hugo Valentin varit med i redaktionen under hela denna period som här satts under förstoringsglasat. För att hitta artiklar rörande ämnet måste vi gå till Judisk Krönika, vilket inte varit idén med denna artikel. Där kan vi se vissa tankegångar som inte fick så stor plats i Judisk Tidskrift. Man kan också se att Hugo Valentin som skrev i Judisk Krönika under den tid han var borta från Judisk Tidskrift var mera frispråkig i sina artiklar kring den judiska framtiden.

Summary

This article is a study of a Swedish-Jewish periodical by the name of *Judisk Tidsskrift* ('The Jewish Periodical') published in the years 1928-1966. The article is focusing on the period 1933-50, years which were so crucial for the history of Sweden and the rest of the world and in particular for the Jewish people.

The main focus of the article is two questions which were given extensive space during these years: 'The New Jew' and Jewish exile. The main authors of the articles on these subjects were the chief Rabbi of Stockholm during this period, *Marcus Ehrenpreis*, who was also the editor of the periodical, and *Hugo Valentin*, a historian and one of the leading Zionists in Sweden. Writing about 'the New Jew' Ehrenpreis represented the 'cultural Zionist' point of view. To him the most important function of 'the new Jew' was to lead the Jewish people back to its roots, to Judaism. And when he wrote about the exile he stressed its positive as well as its negative aspects. In his opinion we are obliged to learn from our history. As for the future of the Jewish people he proposed the model of relationship of center-periferi between Erez Israel and the diaspora. Valentin had a more external way of seeing things. To him 'the New Jew' was a Zionist who emigrated to Erez Israel and lived there physically hard working, tilling the soil to build a Jewish country and to show Jews (and even non-Jews in the diaspora) the right way: to live in Israel, be part of a Jewish nation and fight for its freedom. Correspondingly, when writing about the exile he depicts it in a solely negative light. He viewed the history of the Jewish people as a series of unfortunate processes. Consequently, their future was in Erez Israel alone. When the Jewish state became a reality exile in such countries (the Western) where no external pressure on Jews existed would mean their identity as a specific group would disappear from history.

Ehrenpreis identified himself with the Jewish history, religion and at the same time with the dream of a Jewish state. It was important for him to emphasize that it is impossible to deny any part of the past, because every part has its own function. Valentin, however, saw history with the same eyes as did Theodor Herzl. For the Jewish people, a Jewish state was the most important. The need was for a place where they could survive and live a normal life in a free spirit leaving the unfreedom of history in exile completely behind. (Ed.)